

פרק ה'

היצוא

1. קווי ההתפתחות העיקריים

בשנת 1978 היתה תפנית במגמות ההתפתחות של היצוא: שיעור הגידול ירד ל-3 אחוזים, לאחר 15 ו-12 אחוזים בשנים 1976 ו-1977, בהתאמה. ביצוא השירותים נמשך הגידול המהיר יחסית שהחל ב-1977. יצוא זה נהנה מפיתות גדול יחסית באוקטובר 1977, והגידול שחל בו השנה התרכז ביצוא שירותי הון ובשירותים אחרים; ב-1977, לעומת זאת, היה מקור הגידול העיקרי בתיירות. עיקר ההאטה בגידול היצוא השנה הוא ביצוא המוצרים. האטת הגידול ביצוא המוצרים משקפת ירידה ביצוא לשטחים, ירידה כמותית, בכ-15 אחוזים, ביצוא היהלומים, ירידה קטנה ביצוא ההדרים והאטה ניכרת ביצוא התעשייתי האחר. ההאטה באחרון¹ היא בחזית רחבה של ענפים ומוצרים, והיא משקפת האטה בולטת (במונחי כמות) בגידול מן הרביע האחרון של 1977 עד לתחילת 1979. בעוד שההאטה שחלה ב-1977 ביצוא התעשייתי, למעט יהלומים, נבעה כולה מהאטה קיצונית ביצוא הבטחוני, ב-1978 היא נבעה בעיקר מהאטה ניכרת ביצוא האזרחי (15 אחוזים ב-1977 ו-7 אחוזים ב-1978).

ההאטה בגידול היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, באה על רקע התחדשות הצמיחה והתאוששות הביקושים המקומיים ב-1978, וההאטה המסתמנת בקצב הפיחות של שער החליפין הריאלי. הגידול המהיר ביצוא ב-1976 וב-1977 נשען במידה מרובה על הרפיון המתמשך בפעילות הכלכלית בשנים 1975-1977 ועל שיפור רב במחיר היחסי מ-1975 (וגם על גורמים חשובים אחרים, כגון התאוששות הביקוש העולמי ב-1976 ופריצת דרך בתחום היצוא הביטחוני ב-1975 וב-1976). ב-1978 היתה התאוששות בביקושים המקומיים והדבר האט את קצב גידול היצוא, שכן קטן עודף כושר הייצור שהצטבר בשנות הרפיון. האבטלה הסמויה של כוח אדם, שנוצרה בשנים אלה, היתה מצומצמת יחסית. מכיוון שלא נוצרה במשק אבטלה גלויה בשנות הרפיון, ותוספת כוח האדם נספגה ברובה בשירותים הציבוריים ובסקטור הלא-סחיר, נודעה להתעוררות הביקושים המקומיים השפעה שלילית ומיידית על היצוא; שכן אם אין עומד כוח אדם בהיקף נאות לרשות הסקטור המייצא — אין משמעות לאבטלה של ציוד, גם היא קיימת. על עוצמת הקשר בין הביקוש המקומי ליצוא ניתן לעמוד מכך, שהנסיגה ביצוא בולטת בענפים, שבהם עלה הביקוש המקומי במידה רבה יחסית, ולהיפך. כך למשל, חלה ירידה בולטת בגידול היצוא של תעשיות קלות והיצוא האזרחי של תעשיות המתכת-אלקטרוניקה. הייעודים המקומיים העיקריים של תעשיות אלה הם הצריכה הפרטית וההשקעות, ואלה אכן גדלו מהר יחסית השנה. היצוא הביטחוני,

¹ חלק מגידול היצוא התעשייתי האחר הוא השנה בעל אופי מיוחד. גידול רב שחל ביצוא ברביע האחרון של 1978 הוא למעשה יצוא של מוצרים ישנים שלא מתפוקת השנה. אלמלא יצוא זה היה שיעור הגידול של היצוא התעשייתי למעט יהלומים ב-1978 6.6 אחוזים ולא 8.9 אחוזים (ראה גם לוח ה'6).

לוח ה' 1

היצוא לפי מאזן התשלומים ולפי החשבונות הלאומיים, 1973 עד 1978

1978	1977	1976	1975	1974	1973
יצוא המוצרים (מליוני דולרים)					
3,716.2	2,962.7	2,305.8	1,834.8	1,736.6	1,391.9
(1) יצוא לפי סחר החוץ (נטו)					
389.5	466.4	392.3	370.0	298.7	194.3
(2) יצוא לשטחי הממשל					
-35.9	-25.6	-28.4	-24.4	-30.4	-24.2
(3) התאמות מאזן התשלומים					
(4) סך הכול, לפי מאזן התשלומים והחשבונות הלאומיים					
4,069.8	3,403.5	2,669.8	2,180.4	2,004.9	1,562.0
[[(1) + (2) + (3)]]					
יצוא השירותים (מליוני דולרים)					
(5) יצוא השירותים					
2,735.2	2,385.5	1,992.5	1,782.6	1,819.1	1,317.0
(לפי רישום היבוא סי"פ)					
70.2	84.6	80.3	59.4	77.0	51.1
(6) יצוא לשטחי הממשל					
-243.6	-207.0	-178.2	-195.6	-182.1	-117.0
(7) התאמת היבוא מסי"פ לפו"ב					
(8) סך הכול, לפי מאזן התשלומים					
2,561.8	2,263.1	1,894.6	1,646.4	1,714.0	1,251.1
[[(5) + (6) + (7)]]					
(9) תקבולי הריבית של הסקטור הציבורי					
97.0	88.5	98.7	113.0	129.0	94.1
(10) סך כל השירותים, מותאם לחשבונות הלאומיים					
2,708.4	2,381.6	1,974.1	1,729.0	1,767.1	1,274.0
[[(5) + (6) - (9)]]					
סך כל היצוא, לפי החשבונות הלאומיים					
6,778.2	5,785.1	4,643.9	3,909.4	3,772.0	2,836.0
(11) מליוני דולרים [[(4) + (10)]]					
119,178	67,329	40,458	27,021	18,812	12,946
(12) מליוני ל"י					
(13) העלייה בכמות לעומת השנה הקודמת (אחוזים)					
3.3	11.7	15.2	1.3	6.8	4.6

(1) היצוא, כולל תקבולים מחוץ לארץ לגורמי ייצור ישראליים, בשער חליפין רשמי, ובתוספת תמיכות ליצוא.

לעומת זאת, הואט השנה במידה מועטה יחסית, בעיקר משום שלא חלה התאוששות דומה בצריכה הביטחונית המקומית.

שיפור המחיר היחסי של היצוא הוא תהליך הנמשך כבר מ-1975. רוב השיפור התרחש בשנים האחרונות ביהלומים ובשירותים, וב-1978 בלטה תופעה זו ביתר שאת. בעקבות הפיחות של אוקטובר 1978, עלה בהרבה שער החליפין לשירותים. שער החליפין הריאלי למוצרים, למעט יהלומים, עלה ב-2 אחוזים, שיעור נמוך בהרבה מזה של השנים האחרונות, ולקראת סוף 1978 ובתחילת 1979 החלו אף מסתמנות מגמות של ירידת המחיר היחסי והכדאיות של היצוא. השפעת השינוי, שחל בשער לשירותים, על הרחבת היצוא, היא מוגבלת למדי (ראה סעיף 4 להלן), ואין ליחס לה, מבחינה זו, חשיבות דומה לזו הנודעת לשינוי שער ריאלי ליצוא המוצרים. ההתפתחויות בתחום הביקוש המקומי והמחיר היחסי, אין בהן כדי להסביר את מלוא ההאטה

ביצוא. גורמים נוספים להאטה קשורים להשפעות, שהיו לרפורמה במטבע חוץ, שהונהגה באוקטובר 1977. איחוד השערים (במקום שיטת ריבוי השערים, שהיתה נהוגה קודם) לשער, הנקבע בידי השוק, חשף את אי הכדאיות של חלקים מסוימים מן היצוא, ואלה חוסלו או צומצמו. חלק מן ההאטה ב-1978 יש ליחס לכך, שהעלייה בענפי יצוא, שנהנו מעלייה גבוהה, יחסית, בשער החליפין שלהם, לא קיזזה בטווח הקצר שעבר מאז, את הפגיעה בענפים שסבלו משינוי השער.

ניוד שער החליפין, שהיה חלק מרכזי ברפורמה, נתן בתקופה הראשונה להחלתו מקום להיווצרות אי-ודאות² מסוימת לגבי מגמת השער ואופי התפתחותו בעתיד. בתחילת 1978 שררה בקרב יצואנים אי-בהירות לגבי כוונות ההתערבות של הממשלה בקביעת שער החליפין; אלה יכלו לצפות, שתתחוללנה תנודות, שתסטנה את השער במדה ניכרת ולזמן ממושך משער החליפין הרצוי ליצוא. דבר זה הגדיל השנה, מנקודת ראותם של יצואנים, את הסיכון הכרוך בהרחבת יצוא או בכניסה לענפי יצוא.

יש מקום לסברה, שבחדשים הראשונים של השנה התגבשו בקרב היצואנים ציפיות מוגזמות

לוח ה' - 2

מחיר היצוא יחסית למחירי שאר השימושים במשק, 1971 עד 1978
(העלייה או הירידה (—) לעומת השנה הקודמת, אחוזים)

	היצוא ביחס לשימושים המקומיים				התוצר ביצוא		התוצר ביחס לתוצר		
	סך כל היצוא למעט יהלומים (1)	מוצרים למעט יהלומים (2)	שירותים (3)	סך כל היצוא למעט יהלומים (4)	סך כל היצוא למעט יהלומים (5)	מוצרים למעט יהלומים (6)	סך כל היצוא למעט יהלומים (7)	הלא-סחיר (8)	
1971	1.8	3.3	3.1	0.1	1.6	1.1	-0.4	-1.1	-0.5
1972	0.8	7.7	-2.5	1.7	-0.5	0.3	-5.4	0.2	-5.6
1973	-4.1	4.8	-2.9	-8.8	-5.9	-10.0	-10.2	-10.8	-11.4
1974	-1.1	-17.1	5.4	-0.5	2.5	-11.9	-2.5	-12.7	-2.9
1975	3.1	0.6	3.3	3.1	3.4	7.5	8.7	8.0	9.2
1976	2.3	8.5	-2.0	5.4	1.3	9.6	2.3	10.6	3.1
1977	4.4	26.6	3.1	0.3	1.8	5.9	5.0	6.6	5.4
1978	7.6	55.3	-3.3	5.1	0.8	14.8	1.0	16.8	1.9

הערות: מדדי המחירים, שעליהם מבוסס הלוח, נגזרו כנתוני החשבונות הלאומיים. בתוצר הלאומי הגולמי לא נכללו שירותי הדיוור והקופים. היצוא חושב בערכו בשוק המקומי. בשימושים המקומיים לא נכללו היבוא הביטחוני הישיר ושירותי דיוור וקופים. כמחירי רכיב היבוא ביצוא הובאו מחירי תשומות, למעט דלק מיבוא (ס"פ) בשער חליפין אפקטיבי, והמחירי המקומי של תשומות דלק (בל"י). מחיר התוצר בשימושים המקומיים נגזר כשאריית בין מחירי התוצר ביצוא לבין מחירי התוצר הלאומי הגולמי; מחירי התוצר הלא-סחיר נגזרו כשאריית בין מחירי התוצר ביצוא ובשימושים סחירים אחרים לבין מחירי התוצר הלאומי הגולמי; החישובים הם קירוב למחירי גורמי יצוא, אך אינם מביאים בחשבון את הסובסידיה לשימוש בהון.

² ראה הערה 7 להלן.

להרעת תנאי היצוא, הן ביחס לשחיקה מהירה של רווחיות היצוא במרוצת 1978, והן בדבר הוצרות לחצי ביקוש מקומיים ומחסור בכוח אדם. ציפיות אלה, אף שלא התממשו במידה הצפויה, הן שהגיעו את היצואנים שלא להרחיב את היצוא בהיקף המתבקש מהתרחשויות למעשה. במדה מסוימת ניתן איפוא לראות את השפעות הריפורמה, שבלמו את היצוא, כארעיות.

ב־1978 נעצרה מגמת העלייה במשקל היצוא בשימושים, הן במשק כולו והן בתעשייה, מגמה שנמצאה בשנים האחרונות. לצד גידול מהיר בשנים אלו ביצוא שירותי תיירות, הובלת נוסעים ושירותים אחרים, בולטת מזה כעשר שנים מגמת הגידול המהיר ביצוא ענפי המתכת־אלקטרוניקה ובמשקלם ביצוא. מולם בולטים הקשיים הנמשכים בהתרחבות היצוא של תעשיות מסורתיות, כמזון, טקסטיל והלבשה וענפים אחרים. ב־1978 הואט מאוד הגידול ביצוא תעשיות אלה, כנראה, כחלק מהשפעת הרפורמה במטבע חוץ. תהליך מתמשך זה של שינוי במבנה הענפי של היצוא התעשייתי משקף שינוי במערכת היתרונות היחסיים של ענפי המשק. מצד אחד, עלה משקלן של מדינות מתפתחות ביצוא מוצרי תעשייה מסורתיים מייצור המוני, ובאלה קשה לישראל להתחרות. מצד שני, הביאה מתכונת הצמיחה של המשק להתמחות במוצרים חדשים, יחסית. אלה מאפיינים באחוז גבוה של פיתוח מקורי ועצמי ובהישענות על הון אנושי, כגורם ייצור בעל משקל מיוחד.

לוח ה' - 3

צמיחת היצוא בהשוואה לשימושים אחרים, 1969 עד 1978

העלייה או הירידה (—), ממוצעים שנתיים				
	1976 עד 1977	1975	1973 עד 1974	1969 עד 1972
ב מ ש ק				
החוצר (למעט שירותי דיור)	4.7	0.4	3.1	4.0
שימושים מקומיים (למעט יבוא ביטחוני	5.9	—2.3	0.9	7.6
ישיר ושירותי דיור)	3.3	13.5	1.3	5.7
היצוא (הערך בשוק המקומי)				11.0
ב ת ע ש י י ה				
תפוקה תעשייתית (למעט יהלומים)	7.8	4.9	2.6	5.1
התפוקה התעשייתית לייצודים מקומיים	7.6	1.8	3.9	4.7
היצוא התעשייתי, למעט יהלומים	8.9	24.9	—1.1	5.2

2. הגורמים המשפיעים על היצוא

השינוי ביצוא קשור השנה להשפעתן של ההתפתחויות הכלכליות המקומיות; השפעת הביקוש העולמי לא היתה שונה מזו של 1977, וממדיה היו מצומצמים. האטת גידול היצוא משקפת בעיקרה ירידה ביצוא היהלומים והאטה ביצוא התעשייתי למעט יהלומים. ההתרחשויות בענף היהלומים הן פרי התפתחות המחירים ותנאי השוק העולמי למוצר זה, בעוד שההאטה ביצוא המוצרים למעט יהלומים היא תולדה של ההתפתחויות במשק: ההתאוששות המהירה של השימו־שים המקומיים ב־1978, מחד גיסא, והאטה שחלה, ככל הנראה, בעליית המחיר היחסי של יצוא

מוצרים למעט יהלומים, מאידך גיסא. אולם שני גורמים מרכזיים אלה אינם מסבירים את מלוא ההאטה שחלה השנה ביצוא. ההאטה קשורה גם להשלכות שונות של הרפורמה במטבע חוץ מאוק-טובר 1977. חלק מן ההאטה יש לייחס לחיסול יצוא, שהרפורמה חשפה את אי-הכדאיות שלו בשער החליפין שנקבע בשוק מטבע החוץ. יש מקום לסברה, שהציפיות של סקטור היצואנים, שנוצרו לאחר הרפורמה בחודשים הראשונים של 1978, היו פסימיות יתר על המידה. התחויות ביחס למהירות השחיקה הצפויה ברווחיות היצוא, ביחס לעוצמת הגיאות של השימושים המקומיים ולמחסור הצפוי בכוח אדם, היו מעבר למה שהתרחש בפועל. עובדה זו גרמה לריסון מסוים בהתרחבות היצוא מעבר למה שהתבקש מן הנתונים למעשה. הפגיעה ביצוא מסיבות אלה היא בעלת גוון של ארעיות ועשויה להיעלם בעתיד. כנגד זאת, ראוי לציין, שלא צפוי בקרוב שיפור בגורמי ההאטה המרכזיים, דהיינו בכדאיות היצוא ובלחצי הביקוש המקומיים.

הגידול המהיר של יצוא המוצרים בשנים 1976–1977 התרחש, כזכור, על רקע, הרפיון במשק בין 1975 ל-1977, ובמידה רבה הוא גם נבע ממנו (עיין לוח ה'-3). ההאצה בביקושים המקומיים, שנסתמנה במרוצת 1977, וניכרה במלואה ב-1978, הביאה לתפנית בהשפעת השוק המקומי על היצוא. ההתרחבות המהירה של הביקוש המקומי צמצמה את עודף כושר הייצור והקטינה את יכולתם של יצרנים להרחיב את הייצור והתפוקה לייעודים מקומיים. לשוק המקומי דרישות פחותות משל שוקי היצוא בכל הנוגע לאיכות המוצר, מידת התאמתו לביקוש, מועדי האספקה וכו'. משום כך מגדילה עלייה יחסית בביקוש המקומי את כושר המשיכה שלו לגבי יצואנים אף מעבר למשתמע מהמחירים היחסיים.

שער החליפין הריאלי של היצוא, הבא לידי ביטוי ביחס המחירים של התוצר ביצוא לתוצר הלא סחיר (עיין בלוח ה'-2), נמצא מ-1974 בעלייה רצופה². בשנים אלו היה הפיחות גבוה יותר ביצוא יהלומים ושירותים מאשר ביצוא המוצרים למעט יהלומים, שרגישותו למחיר היחסי רבה מזו של היהלומים והשירותים. ב-1978 היה הפיחות הריאלי ביצוא המוצרים, למעט יהלומים, בשיעור של כ-2 אחוזים — האטה ניכרת בהשוואה לשנים האחרונות; ולכך יש לייחס חלק מן ההאטה ביצוא המוצרים. ראוי להדגיש, שאומדנים אלה של המחירים היחסיים של היצוא מוטעים כלפי מטה בשנים האחרונות, משום שאינם כוללים את אומדן התמיכה ליצוא באמצעות האשראי המסובסד. תמיכה זו התרחבה מאד בשנים האחרונות, וב-1978 בפרט, וקרוב לוודאי שאילו נכללה באומדנים, היה המחיר היחסי של היצוא, ובעיקר יצוא המוצרים, נראה שפיר יותר.

האינדיקטורים של כדאיות היצוא התעשייתי מאפשרים בחינה נוספת של המחיר היחסי של היצוא. מסגרת נתונים זו, המוצגת בלוח ה'-4, בנויה ממדדים ספציפיים של מחירים מקומיים ומחירים בחו"ל למצרף של היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, מחצבים ודלק. אין לזהותה עם המסגרת המוצגת בלוח ה'-2, שבה מושווה המחיר היחסי של היצוא למחירים של כלל השימושים המקומיים, על בסיס מדדי המחירים הנגזרים של החשבונות הלאומיים, ואשר משקפת ממוצעים בעלי טווח שינוי רחב הרבה יותר.

התמונה המצטיירת ביחס ל-1978 דומה לזו של 1977, בממוצע שנתי: עליות בשיעורים דומים במחיר בל"י ליצואן יחסית למחירי היצרן בשוק המקומי, ובשיעור הרווח ליחידת תפוקה;

² חישובי לוח ה'-2 מציגים קירוב ליחס המחירים בין התוצר הסחיר והבלתי סחיר, המבטא את שער החליפין הריאלי. מחירי התוצר הבלתי סחיר אינם נמדדים במישרין, אלא מחושבים כשארית בין מחירי התוצר כולו לבין מחירי התוצר הסחיר. חישוב כזה מצריך הנחות, שיש בהן מידה של שרירותיות, בדבר גדלם של החלקים הסחירים בתוצר, המחירים, שיש ליחס להם ומחירי רכיב היבוא שלהם. בהשוואת מחירי התוצר ביצוא למחירי התוצר בשימושים אחרים, הנחות אלה מצומצמות יותר, אולם מחירי השימושים האחרים כוללים בהשוואה זו רכיב של תוצר סחיר שאיננו יצוא. בהשוואת מחירי היצוא למחיר השימושים האחרים, אין משתמשים בהנחות, וזה יתרונה. חסרונה בכך, שהיא מושווה מחירים של תפוקות ולא של תמורה לגורמי ייצור.

לוח ה' 4
אינדיקטורים לבראיות היצוא התעשייתי, 1966 עד 1978

העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת (9")	התמורה לע"מ / השכר תפוקה (9)	העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת (8")	התמורה היחסית ליצואן (1)/(7) = (8)	העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת (7")	מחירי תפוקה לשוק המקומי (7)	העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת (6")	רווחיות הייצוא לעומת תשומות (1)/(5) = (6)	העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת (5")	מחיר משוקלל של התשומות (5)	מחירי תשומות מקומיות (4)	שכר ליחידת תפוקה (3)	מחירי תשומות מיבוא (ב"י) (2)	העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת (1")	המחיר ליצואן (בל"י) (1)	
68.3		74.8		74.3		79.4		70.0	72.3	83.1	54.0		55.6	1966	
46.2	100.0	33.7	99.9	34.6	100.1	25.9	100.0	42.9	100.0	100.0	100.0	100.0	79.9	100.0	1972
8.0	108.0	6.3	106.2	18.1	118.2	4.3	104.3	20.3	120.3	118.8	113.6	129.0	25.5	125.5	1973
1.2	109.3	—0.5	105.6	38.8	164.1	—3.6	100.6	43.2	172.3	176.5	149.9	184.7	38.1	173.3	1974
8.9	119.0	6.3	112.2	34.0	219.9	4.3	104.9	36.6	235.3	242.6	207.5	246.8	42.4	246.8	1975
—3.4	114.9	1.0	113.4	22.5	269.4	—0.9	104.0	24.9	293.8	301.2	266.7	304.4	23.8	305.5	1976
—1.0	113.8	6.6	120.9	30.0	350.1	2.9	106.9	34.7	395.7	392.8	374.0	420.3	38.5	423.2	1977
0.9	114.8	6.8	129.1	47.6	516.7	3.4	110.6	52.4	603.0	574.6	566.6	687.0	57.6	667.0	1978
															1976
4.8	121.1	1.3	110.4	4.7	247.2	1.8	104.3	4.2	261.5	273.5	227.1	270.2	6.1	272.8	I
—5.3	114.7	2.1	112.7	6.7	263.7	—0.6	103.7	9.6	286.5	295.3	262.5	292.1	8.9	297.1	II
—1.5	113.0	0.3	113.0	3.6	273.3	—0.7	103.0	4.7	299.9	306.9	268.9	314.6	3.9	308.8	III
—0.2	112.7	3.9	117.4	7.3	293.3	2.1	105.2	9.2	327.4	329.2	307.0	342.2	11.5	344.3	IV
															1977
4.2	117.5	1.3	119.0	5.9	310.7	2.0	107.3	5.2	344.5	347.1	320.2	361.3	7.3	369.6	I
—7.3	108.9	—0.8	118.1	6.7	331.6	—1.7	105.4	7.8	371.4	367.7	365.6	383.6	5.9	391.5	II
3.1	112.4	2.4	120.8	6.4	352.7	0.9	106.3	7.9	400.9	399.0	385.3	418.1	8.9	426.2	III
3.7	116.6	3.1	124.6	15.0	405.5	2.0	108.4	16.3	466.1	457.5	423.1	520.1	18.6	505.3	IV
															1978
2.4	119.3	5.8	—131.9	9.5	444.1	3.6	112.3	11.9	521.6	496.6	475.6	607.8	15.9	585.6	I
—6.6	111.5	—3.6	127.1	11.3	494.1	—2.9	109.0	10.4	575.8	548.9	546.2	650.8	7.2	627.9	II
5.7	117.8	2.8	130.7	8.2	534.6	2.9	112.2	8.1	622.4	590.5	578.4	719.4	11.2	698.5	III
—5.0	111.9	—2.6	127.3	11.1	594.0	—2.7	109.2	11.3	692.7	662.3	662.6	774.8	8.3	756.2	IV

הערות: הנתונים הם לגבי היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, מחצבים ודלק. הסברים לחישובים מצויים בנספח.

והעדר שינוי משמעותי בשכר ליחידת תפוקה, המנוכה בתמורה לערך המוסף³. תמונה זו מכסה על כיווני התפתחות שונים במשך השנה: באמצעותה הסתמנה עצירה בשיפור הכדאיות, ובסופה ובתחילת 1979 היתה ירידה. תואי זה משקף בחלקו את רמת הכדאיות הגבוהה יחסית מיד לאחר הרפורמה במדיניות מטבע חוץ, ובחלקו הוא משקף את עליות השכר הגבוהות במשך השנה, ואת האצת קצב האינפלציה והאטת קצב הפיחות בסוף 1978 ובתחילת 1979 (בקצב הפיחות חלה, כנראה, האצה מחודשת במאס ובאפריל 1979).

השפעת הרווחיות על היצוא התעשייתי, שהוא בר-תחרות לשימושים המקומיים של תפוקת התעשייה, תלויה, בין השאר, ברווחיות היצוא ביחס לרווחיות בייצור לייעודים מקומיים. בחינה משולבת של מדד הרווחיות ומדד התמורה היחסית מצביעה על כך, שבשנים האחרונות חלה ירידה רצופה ברווחיות בייצור לייעודים מקומיים⁴. תופעה זו היא פרי של התנאים הכלכליים, ששררו עד 1977: ריסון ביקוש מקומי עם אינפלציה של הוצאות חברו יחד ומנעו מיצרנים מקומיים להתאים את רווחיהם הנומינליים לאינפלציה. עליית רווחיות היצוא, יחד עם ירידת הרווחיות בייצור לייעודים מקומיים, מביאה לעלייה ברווחיות היחסית של מצרף היצוא התעשייתי הנדון בלוח ה'4. האטה ניכרת במגמה זו, העקבית עם העלייה המהירה יחסית בביקושים המקומיים ב-1978, מסתמנת במרוצת השנה. הדבר מרמז, שכיוון ההתפתחות בתחום זה בעתיד הקרוב יהיה שונה מזה של השנים האחרונות.

התעצמות הביקושים המקומיים וההאטה בעליית המחיר היחסי של היצוא, אין בהן כדי לספק הסבר מלא להאטה ביצוא ב-1978. גורמים נוספים, שהביאו לריסון היצוא השנה, קשורים להש-לכות הרפורמה במטבע חוץ מאוקטובר 1977.

הפיחות האפקטיבי באוקטובר 1977 היה בשיעורים שונים לגבי מגזרים שונים במשק. בעוד יצוא השירותים נהנה מפחות של יותר מ-40 אחוזים, פוחת שער הדולר ליצוא המוצרים בשיעור ממוצע של 6 אחוזים⁵. בתוך כך היה הפיחות ליצוא שירותי בתי מלון לתיירים ויצוא שירותי ידע בגובה של כ-15 אחוזים, שיעור הנמוך במידה ניכרת מן הפיחות הכללי ליצוא השירותים. בין המוצרים נעו שיעורי הפיחות בין 13 אחוזים ליהלומים לבין ייסוף של כ-4 אחוזים במוצרי גומי ופלסטיק. ביבוא לשם יצוא היה הפיחות בשיעור של 28 אחוזים, ובסך כל היבוא היה השיעור קטן מזה במקצת, מחמת ביטול מסוים של מכסים והליברליזציה בסדרי היבוא. על עסקות בחשבון ההון חל הפיחות הפורמלי בשיעור של כ-47 אחוזים.

הפיחות הדיפרנציאלי ביצוא הוא ביטוי לאיחוד שערי החליפין בתוך היצוא ולחיסול עיוות קיים, שממדיו הגיעו לשיעור מוגזם בשנים האחרונות. חיסול העיוות הנחית זעזוע על הכדאיות היחסית של חלקים שונים של היצוא. חלק מן ההאטה בגידול יצוא המוצרים יש לייחס השנה לצמצומו של יצוא בלתי כדאי, שנהנה לפני הרפורמה משיעורי תמריץ, שלא תאמו את הערך המוסף שלו למעשה. יש מקום להניח, כי יצואם של ענפים, שנפגעו יחסית משיעור הפיחות, ירד מהר יותר משעלה יצואם של ענפים שנהנו ממנו, ולכן התבטאה ההשפעה נטו ב-1978 בפגיעה ביצוא. בטווח ארוך יותר תלויה השפעת הפיחות הדיפרנציאלי על סך היצוא בגמישויות המחיר של חלקים שונים ביצוא ובמשקלם היחסי ביצוא. שיעורי פיחות אפקטיבי גדולים חלו בעת הליברליזציה דווקא במגזרי יצוא בעלי גמישות מחיר נמוכה יחסית. עמהם נמנים יהלומים וחלקים גדולים של יצוא השירותים: סעיפי תחבורה שונים, שירותי ביטוח והכנסות משירותי הון. לפיחות הגדול יחסית לגבי היבוא נודעה ב-1978 השפעה שלילית בשני מישורים. האחד

³ המשחק מנתוני השכר איננו חד משמעי השנה. לוח ה'4 מחושב על סמך נתוני שכר עבודה יומי נקוב בתעשייה, בעוד שנתוני שכר ממקורות אחרים עשויים להצביע על מגמות שונות.

⁴ החישוב של מדד הרווחיות בייצור לייעודים מקומיים מופיע בלוח ג'3.

⁵ ההשוואה היא במונחי שער החליפין דולר ערך מוסף. לשם פירוט — ראה לוח ה'13 בדוח דאשתקד.

15.7	14.7	3.3	4.6	26.5	19.1	5.7	7.1	14.2	9.7	7.1	6.5	5.8	מינרלים אל-מתכתיים
(16.4)	(12.6)	(4.1)	(-0.2)	(5.1)	(14.5)	(-1.8)	(-4.2)	(7.1)	(5.8)	(4.5)	(4.4)	(4.6)	זכוכית ומוצריה
0.7	(6.4)	-6.5	9.5	-15.0	61.4	-18.9	2.3	29.1	34.0	19.8	26.1	23.3	מתכת בסיסית
(-6.3)	(-5.6)	(-18.4)	(12.3)	(-33.5)	(58.3)	(-45.3)	(29.6)	(8.1)	(13.0)	(8.7)	(19.5)	(13.4)	צינורות מתכת
16.0	11.4	0.4	8.7	34.8	11.5	75.6	35.1	230.5	147.5	118.8	67.4	45.9	מוצרי מתכת
16.1	11.5	-0.9	7.5	-2.7	20.6	68.1	53.4	158.2	140.0	104.1	62.5	37.9	מכונות
17.1	11.1	1.3	16.4	26.1	46.1	125.8	-21.3	240.1	162.6	100.2	43.8	47.8	כלי הובלה
(17.0)	(11.0)	(3.1)	(15.6)	(55.4)	(19.2)	(157.1)	(2.1)	(200.0)	(110.0)	(83.2)	(35.6)	(34.1)	מטוסים וחלקיהם
(17.1)	(11.0)	(1.9)	(18.3)	(-48.7)	(3,875.2)	(57.0)	(-95.1)	(21.2)	(35.3)	(0.8)	(0.5)	(8.6)	אניות וחלקיהם
17.0	7.2	0.0	5.1	-10.3	8.6	15.0	55.9	137.2	130.7	112.3	97.7	59.6	חשמל ואלקטרוניקה
(16.6)	(5.6)	(0.2)	(4.9)	(-21.4)	(-4.8)	(23.9)	(125.5)	(55.4)	(60.5)	(60.2)	(48.5)	(20.5)	מכשירי קשר
15.7	9.9	-0.3	7.9	11.8	22.9	53.4	28.4	795.1	614.8	455.2	297.5	214.5	סך כל מתכת אלקטרוניקה
			3.6	24.6	19.2	-7.0							מזה : למעט יצוא בטחוני
57.6	35.6	7.3	-1.6	-14.7	1.3	16.4	1.6	1,477.4	1,099.0	799.8	640.8	641.1	יהלומים (ברוטו)
(57.6)	(35.6)	(7.3)	(-1.6)	(-16.6)	(3.9)	(21.0)	(-0.8)	(1,317.5)	(1,002.7)	(712.0)	(548.6)	(562.2)	יהלומים נטו
34.7	16.8	4.6	6.3	20.4	28.4	35.2	0.2	107.0	66.0	44.0	31.1	29.2	תעשיות שונות
30.4	17.4	0.9	2.6	-1.6	11.3	24.6	0.2	3,400.3	2,650.2	2,027.2	1,612.3	1,569.0	סך כל היצוא התעשייתי
13.8	6.4	-3.1	5.4	8.9	18.8	30.4	-1.0	1,922.9	1,551.2	1,227.4	971.5	927.9	יצוא תעשייתי למעט יהלומים
													יצוא תעשייתי למעט יהלומים,
14.3	8.0	-1.6	5.4	9.7	17.0	28.4	5.2	1,775.5	1,414.9	1,120.1	888.3	800.7	מחצבים ודלק
				7.0	15.2	15.8	-4.5						מזה : למעט יצוא ביטחוני
27.3	16.0	1.8	4.7	-0.3	11.3	22.3	2.5	3,855.5	3,036.6	2,352.2	1,890.1	1,761.2	סך כל היצוא התעשייתי
								65.8	46.6	62.2	50.9	63.7	והחקלאי
								33.9	23.5	23.2	18.2	28.8	יצוא אחר
								13.5	9.3	23.6	6.2	14.0	דלק ומזון לאניות ומטוסים
27.3	16.0	1.8	4.7	-0.1	10.1	22.2	1.6	3,921.3	3,083.2	2,414.4	1,941.0	1,824.9	מכירת אניות ומטוסים ישנים
12.8	6.6	-0.9	8.4	9.2	15.2	25.3	1.3	2,443.9	1,984.2	1,614.6	1,300.2	1,183.8	סך כל יצוא המוצרים
								205.1	118.9	108.6	106.2	88.3	מזה : למעט יהלומים
27.3	16.0	1.8	4.7	-1.5	10.8	23.5	0.9	3,716.2	2,962.7	2,305.8	1,834.8	1,736.6	יצוא מוחזר
													סך כל המוצרים (נטו)
27.3	16.0	1.8	4.7	-1.6	11.6	22.6	1.4	3,702.7	2,955.0	2,282.2	1,828.6	1,722.6	יצוא המוצרים למעט אניות ומטוסים (נטו)

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נתוני פחר חוץ.

לוח ה' 6

יצוא המוצרים במחירים קבועים, 1972 עד 1978

(מזדים : 1972 = 100.0, נתונים מנוכי עונתיות)

סך כל היצוא (נטו) למעט אגרות ומטוסים	יצוא תעשייתי למעט יהלומים מחצבים דלק ויצוא ביטחוני	יצוא תעשייתי למעט יהלומים מחצבים ודלק	יצוא תעשייתי למעט יהלומים	יהלומים (ברוטו) ³	תעשיות מתכת-אלקטרוניקה ³	כימיקלים, למעט דלק	תעשיות קלות אחרות ²	טכסטיל, הלבושה ועור	מזון	מכרות ומחצבים	יצוא חקלאי אחר	
103	101	100	99	112	101	119	95	94	100	88	94	1973
109	113	112	111	110	132	168	90	91	99	104	98	1974
110	108	118	109	112	169	166	90	88	90	88	131	1975
135	125	151	142	130	259	180	106	101	110	86	169	1976
151	144	177	169	132	318	216	128	106	116	124	201	1977
149	154	194	184	113	356	261	136	108	118	119	243	1978
147		189	180		338							⁴ 1978
149	137	160	152	152	255	202	131	111	104	98	172	I 1977
146	147	168	160	129	282	212	129	106	125	114	197	II
152	146	187	182	117	350	224	126	105	118	123	213	III
158	146	190	183	126	363	228	129	105	125	156	231	IV
147	157	192	183	114	340	256	134	109	128	128	246	I 1978
149	151	195	185	112	379	252	129	106	120	116	239	II

148	154	181	176	120	290	280	140	105	117	146	206	III
150	155	207	194	102	401	260	142	112	121	86	255	IV
144		193	181		344							⁴ IV
143		205	192	89						97	277	I 1979

העלייה או הירידה (—) לעומת הרביע הקודם (אחוזים)

4	0	1	2	7	—4	—1	11	10	—14	15	—3	I 1977
—2	7	5	5	—15	11	5	—2	—5	20	16	15	II
4	—1	11	14	—9	24	6	—2	—1	—6	8	8	III
4	0	2	1	8	4	2	2	0	6	27	8	IV
—6	8	1	0	—10	—6	12	4	4	2	—18	6	I 1978
1	—4	2	1	—2	11	—2	—4	—3	—6	—9	—3	II
—1	2	—7	—5	7	—23	11	9	—1	—2	26	—14	III
1	1	14	10	—15	38	—7	1	7	3	—41	24	IV
—3		7	3		19							⁴ IV
—5		—1	—1	—13						13	9	⁵ I 1979

(1) הניכוי נעשה מן הנתונים הרבע שנתיים, במחירים קבועים. המדדים השנתיים מבוססים על הנתונים המקוריים, במחירים קבועים.

(2) יצוא התעשיות : עץ, נייר, דפוס, גומי ופלסטיק, מינרלים אל-מתכתיים ותעשיות שונות.

(3) יצוא התעשיות : מתכת, מוצרי מתכת, מכונות, כלי הובלה, חשמל ואלקטרוניקה.

(4) הנתונים — למעט יצוא שלא מן התפוקה ברביע האחרון של 1978. ראה הערה בעמוד ראשון של הפרק.

(5) נתונים ארעיים ; המדדים מחושבים מנתוני היצוא במחירי הרביע האחרון של שנת 1978.

ה מ ק ו ר : נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי בנק ישראל.

נבע מן העובדה שמערכת המכסים על היבוא לא צומצמה באופן דרסטי בהודמנות זו של האחדת שערים כללית, ועל כן נהנו תחליפי היבוא מפיחות אפקטיבי גדול. אפליית השערים בין יצוא לתחליפי יבוא (תעשייתיים), לטובת האחרונים, שהיתה קיימת מזה שנים, גדלה בשיעור של כ-10 אחוזים (אפלייה זו מתקוות במידה מסוימת באמצעות התמיכה ביצוא דרך האשראי, שאף גדלה במרוצת 1978). בכך ניתן איפוא תמריץ גדול יותר להתרחבות בשימושים המקומיים המחליפים יבוא בהשוואה ליצוא. על רקע התאוששות המשק והתגברות התחרות על השימוש בגורמי ייצור ב-1978, הביא צד זה של פיתוח אוקטובר 1977 ללחץ מרסן על היצוא. יש לזכור, שדווקא בתחליפי יבוא תעשייתיים מרוכז כושר ייצור, המסוגל להשתלב בקלות יחסית בייצור כדאי ליצוא. הגנת מגזר זה בשער חליפין מלאכותי איננה מעודדת הפניית גורמי הייצור הללו לשימוש יעיל יותר ביצוא.

במישור אחר פעלה הרפורמה של אוקטובר 1977 לרעת היצוא, דרך הפיחות הגדול יותר ליבוא מאשר ליצוא, שהעניק לרמת המחירים המקומית דחף גדול מזה שניתן לפיחות עצמו. השיפור במחיר היחסי של היצוא עקב הרפורמה היה בלאו הכי קטן, בהשוואה לפיחותים גדולים אחרים שנערכו בעבר, והפיחות הגדול יחסית ביבוא סייע לצמצום השיפור במרוצת 1978. צמצום הפרש השערים בין החשבון השוטף לחשבון ההון במאזן התשלומים, עם הפיחות הגדול יחסית למעבירי הון ולמחזיקי רכוש במטבע זר, הגדיל את ההשפעה המרחיבה שנודעה לפיחות בחשבון השוטף, כשלעצמו. לכך היה חלק בהתרחבות הביקוש המקומי מאז הרפורמה, שהשפעתה השלילית על היצוא צוינה לעיל.

שער החליפין הנייד, שהונהג בסוף 1978, היה חידוש, שמשמעותו לא היתה בתחילה ברורה לחלוטין. היתה אי-בהירות באשר לכוונות ההתערבות של הממשלה בקביעת שער החליפין. היתה הרגשה בציבור, שמכאן ואילך אין לממשלה מחויבות לנתב את שער החליפין כך שהיצוא לא יפגע, ועשויות להתחולל תנודות שיסיטו את השער במידה ניכרת ולזמן ממושך משער החליפין הרצוי ליצוא. נראה איפוא, שהמעבר למשטר הנייד, כשלעצמו, יצר במשק אי ודאות לגבי מגמת שער החליפין ואופי התנהגותו⁶, ועל כן גדל ב-1978, מנקודת ראותם של היצואנים, הסיכון הכרוך בהרחבת יצוא או בכניסה לענפי יצוא.

יתירה מזו: נראה, שהציפיות של היצואנים זמן קצר לאחר הפיחות היו פסימיות יתר על המידה, והן הובילו אותם לזהירות יתר בכל הקשור להרחבת היצוא במשך השנה. על קיומן של ציפיות פסימיות ניתן ללמוד מסקרים שנערכו בקרב יצואנים בתחילת השנה ומן הזעקה, שמצאה בטויה בכלי התקשורת באותה עת, בדבר ההשלכות הקשות של הרפורמה על היצוא. הפיחות, ככל פיחות גדול אחר בעבר, יצר ציפיות לעלייה מהירה יותר של רמת המחירים המקומית לעומת שער החליפין בזמן הקצר שלאחריו. ייתכן, שבגלל הפער הגדול, שכמוהו לא היה בעבר, בין שיעור הפיחות האפקטיבי ליצוא לבין הפיחות לשאר המגזרים של המשק, היו ציפיות אלה חריפות הפעם במיוחד. בדיעבד הסתבר, שהכדאיות היחסית של היצוא בשנת 1978 בכללותה לא ירדה, והציפיות החמורות לא התממשו. גם הציפיות בדבר עוצמת ההתאוששות המקומית והחשש ממחסור בכוח אדם היו, כנראה, מוגזמות. הביקושים המקומיים גדלו ב-1978 בכ-6–7 אחוזים, ובמקביל גדלה בצורה משמעותית תשומת העבודה בסקטור העסקי (כ-4 אחוזים).

דווקא לקראת סוף 1978 ותחילת 1979 החלו הציפיות להרעה בכדאיות היצוא להתממש, והדבר קשור, גם הוא, להשפעות הרפורמה. הליברליזציה בתחום חשבון ההון, בצירוף עם ניוד שער החליפין, שהיו חלק מרכזי ברפורמה, הדיקו מאוד את הקשר בין תנועות הון זר לשוק

⁶ אין בכך כדי לומר, שמשטר הנייד מגדיל את שונוות שער החליפין הריאלי (כמדד לסיכון). תיאורטית, ניתן לצפות להתרחשות הפוכה, ובדיקות ראשוניות שנעשו מורות, ששונוות שער החליפין הריאלי בתקופת הנייד הראשונה אמנם היתה קטנה אף מזו שבתקופת הפיחות הנוחל.

השינויים ברכיבי התמורה ליצואן, 1973 עד 1978
(אחוזים)

העלייה או הירידה (—) לעומת התקופה הקודמת															
1979		1978				1977									
I	IV	III	II	I	IV	III	II	I	1978	1977	1976	1975	1974	1973	
	7.2	3.7	0.5	5.1	1.5	3.1	1.7	0.7	12.8	7.8	—1.4	9.3	24.3	18.3	1. מחירי היצוא בדולרים ¹
0.2	4.0	3.6	0.1	6.0	2.4	1.1	0.5	1.2	11.8	2.8	—6.4	3.3	—0.7	7.4	2. שער הדולר לעומת סל 15 המטבעות ²
	3.2	0.2	0.4	—0.7	—0.8	1.9	1.2	—0.5	0.9	4.8	5.3	5.8	25.2	10.1	3. מחירי היצוא בניכוי השפעת תנודות המטבע ³ [(1):(2)]
5.0	2.5	6.8	6.1	9.4	14.7	6.7	4.0	5.6	37.0	27.6	25.8	34.6	10.6	4.9	4. שער החליפין האפקטיבי הממוצע של הל"י לעומת הדולר
5.2	6.6	10.6	6.2	15.9	17.4	7.9	4.5	6.9	53.2	31.2	17.7	39.0	9.8	12.7	5. שער החליפין האפקטיבי הממוצע של הל"י לעומת סל 15 המטבעות [(2)×(4)]
	5.7	7.0	6.5	8.6	13.7	8.8	5.2	5.1	38.3	33.8	32.4	42.3	38.5	15.5	6. התמורה ליצואן למעט השפעות תנודות המטבע [(3)×(4)]
9.9	10.8	6.6	15.1	16.4	10.0	5.9	6.3	54.6	37.5	24.0	47.0	37.4	24.1		7. התמורה ליצואן בל"י [(3)×(5)] או [(1)×(4)]

- (1) יצוא המוצרים, למעט יהלומים ודלק.
(2) שקלול התנודות בשער הדולר לעומת 15 המטבעות, במשקלן היחסי של הארצות ביצוא של ישראל.
(3) משקף את מחירי היצוא במטבעות ארצות היעד של היצוא.

הכספים במשק הישראלי. הנסיבות הכלכליות (ראה פרק י"ז להלן) הביאו במרוצת 1978 לתמורות מהירות ורבות עוצמה בזרימה למשק של מטבע חוץ לזמן קצר. מאוקטובר 1978 ועד פברואר 1979 סייעו תופעות אלה להאטה חריפה בשיעור הפיחות⁷, יחסית לקצב האינפלציה.

את התפנית שחלה בשיעור הצמיחה של היצוא ב-1978 יש ליחס, כאמור, בראש ובראשונה, להתפתחויות הכלכליות במשק ולא להתרחשויות יוצאות דופן מצד הביקוש ליצוא בשנה זו. בשנתיים האחרונות בכלל תרמו השינויים בביקוש העולמי חלק קטן יותר מן ההסבר לשינויים ביצוא, בהשוואה לשנים 1975 ו-1976⁸. ברמת הפעילות של המשק העולמי חלו בין השנים 1973—1976 תמורות חדות, אולם משנת 1977 התייצב שיעור הצמיחה במידה רבה. הקפיצה החדה בסחר העולמי, שלוותה את ההתאוששות ב-1976, פינתה את מקומה לשיעור גידול שנתי יציב ומתון הרבה יותר, של כ-5 אחוזים בכל אחת מן השנים 1977 ו-1978.

לוח ה' - 8

השינויים הריאליים בסחר בשוקי היצוא, 1973 עד 1978
(אחוזים)

	1978	1977	1976	1975	1974	1973
1. היבוא העולמי	5.0	4.5	12.0	-5.0	5.5	13.0
2. יבוא הארצות התעשייתיות	5.5	4.5	14.5	-8.0	1.5	12.5
3. יצוא הארצות התעשייתיות	5.5	4.5	11.0	-4.5	8.0	14.0
4. יבוא ארצות עיקריות, משוקלל בחלקן היחסי ביצוא של ישראל ¹	5.8	4.7	14.0	-9.3	0.3	9.4

(1) יבוא 14 ארצות. משוקלל בחלקן היחסי ביצוא התעשייתי, למעט יהלומים בשנה קודמת.
המקור: שורות 1—3: מעובד על פי נתוני קרן המטבע הבינלאומית.
שורה 4: עיבודי בנק ישראל.

בשנים 1977 ו-1978 חל שינוי בקשר שבין צמיחת המשק העולמי לגידול הסחר העולמי. במשך שנים רבות היה שיעור הגידול של הסחר העולמי כפול משיעור הצמיחה של התוצר העולמי. בשנתיים האחרונות, וככל הנראה אף כ-1979, היה שיעור הגידול בסחר זהה, פחות או יותר, לשיעור הצמיחה של התוצר העולמי. בלא להתעמק בסוגיה זאת, קרוב לוודאי, שיש בה כדי להחליש עוד יותר את השפעת מצב המשק העולמי על היצוא של ישראל.

⁷ במאסר ובאפריל 1979 חלה, ככל הנראה, האצה מהירה בשיעור הפיחות, יחסית לאינפלציה המקומית.
⁸ יש להבחין בהבדלים בעוצמת השינוי על פי אינדיקטורים שונים (עיין לוח ה'-8). יבוא הארצות התעשייתיות, שהן ארצות היעד העיקריות של היצוא הישראלי, מכיל סחר בחומרי גלם, שבו אין ליצוא הישראלי חלק (פרט למחצבים). יצוא הארצות התעשייתיות דומה באופיו ליצוא הישראלי, ויכול לשמש קירוב לשינויים בשוקי היצוא של ישראל, אך ארצות היעד שלו אינן תמיד זהות עם אלה של ישראל. נתוני היבוא העולמי מתחשבים גם בשינויים בסחרן של מדינות, שישארל אמנם איננה מייצאת אליהן, אך הן משפיעות בעקיפין על שוקי היצוא, דרך סחרן של מדינות אחרות. תשומת הלב מופנית גם להשפעת תנאים מיוחדים, בשנים מסוימות, על האינדיקטורים השונים: ב-1974, למשל, גדל יצוא הארצות התעשייתיות כתוצאה מן הגידול ביבוא של ארצות אופ"ק, בעוד שיבואן שיקף את התחלת השפל הכלכלי בהן; שנת 1976 הצטיינה בגידול ניכר בסחר הדלק הגולמי, שבו אין ישראל נוטלת חלק, והדבר מגדיל את שיעור הגידול של היבוא באותה שנה, ומקטין אותו ב-1977.

3. יצוא המוצרים

ב־1978 היתה ירידה כמותית ביצוא המוצרים נטו (למעט יצוא לשטחים) בשיעור של כ־1.5 אחוזים. בניכוי ענף היהלומים — הנתון בשנים האחרונות לשינויים קיצוניים — גדל יצוא המוצרים ב־1978 9 אחוזים במונחים כמותיים, לעומת 15 אחוזים ב־1977 ו־25 אחוזים ב־1976. הירידה, שחלה השנה ביצוא המוצרים, מבליעה מגמות סותרות בהתפתחות היצוא של תת ענפים וקבוצות מוצרים (עיין בלוח ה'־5). בתעשייה נפסק הגידול במשקל היצוא בסך התפוקה, עם הגידול בביקושים המקומיים וההאטה ביצוא. במשך השנה היתה ירידה ביצוא היהלומים, וחלה האטה בולטת ביצוא התעשייה למעט יהלומים. ביצוא החקלאי האחר הסתמן רפיון החל באמצע השנה; בסוף 1978 ובתחילת 1979, החלה האצה מתודשת ביצוא זה.

סך היצוא החקלאי גדל השנה, במונחים כמותיים, בכ־8 אחוזים — זוהי האטת מה לעומת כל אחת מן השנים 1976 ו־1977. גידול היצוא החקלאי נשען בשנים האחרונות על צמיחה מהירה יחסית של היצוא החקלאי האחר, בעוד שביצוא ההדרים לא חלו תנודות משמעותיות משנה לשנה. ב־1978 חלה ירידה כמותית של כ־4 אחוזים ביצוא ההדרים, שרובה היה קשור למקרי הרעלת התפוזים והשבתת צי הסוחר בתחילת 1978. יציבותו של יצוא ההדרים בשנים האחרונות משקפת שיווי משקל מסוים, שאליו הגיע הענף: חלק גדול מן השוק נתון בידי ישראל, אין התרי-

לוח ה'־9

השוואת השכר ליחידת תפוקה ומחירי היצוא בישראל ובארצות התעשייתיות, 1965 עד 1978 (מדדים: 1970=100)

השנה	ישראל		8 ארצות תעשייתיות עיקריות		יחס מחירי היצוא בין ישראל לארצות התעשייתיות (6)
	השכר ליחידת תפוקה בתעשייה, מנוכה במחירי היצוא ובשער החליפין (1)	השכר ליחידת תפוקה בתעשייה, מנוכה במחירים מקומיים (2)	השכר ליחידת תפוקה בתעשייה, מנוכה במחירים מקומיים (3)	יחס השכר ליחידת תפוקה בין ישראל לארצות התעשייתיות (1):(2) (4)	יחס השכר ליחידת תפוקה בין ישראל לארצות התעשייתיות (1):(3) (5)
1965	123	102	102	121	111
1966	129	102	102	126	109
1967	118	100	99	117	107
1968	103	98	100	104	105
1969	99	98	99	101	104
1970	100	100	100	100	100
1971	92	103	100	89	96
1972	86	105	100	82	93
1973	78	103	97	76	94
1974	74	95	90	79	99
1975	72	98	98	74	93
1976	75	94	91	80	91
1977	76	96	91	79	89
1978	73	97	91	75	89

הערות: טור 2 — שקלול נתוני 8 הארצות, לפי משקל כל ארץ בסך כל היצוא של ארצות אלה; טור 3 — שקלול נתוני 8 הארצות, לפי משקל כל ארץ ביצוא התעשייתי (למעט יהלומים) של ישראל. טור 6 — מחירי היצוא התעשייתי, למעט יהלומים, של ישראל, מחולק במחירי היצוא של הארצות התעשייתיות. המקור: פרסומי המכון הלאומי הבריטי, קרן המספן הבינלאומית ו־O.E.C.D.

חבות לשווקים חדשים ושינויים ביצוא נובעים משינויים בביקוש. בזמן האחרון מתרבים הסימנים לתחילת תהליך צמצום בהיצע הענף, והדבר נובע, כנראה, מירידת הכדאיות היחסית של גידול ההדרים. ביצוא החקלאי האחר המצב שונה: פוטנציאל השוק שלו גדול מאוד, והיצוא נתון בתהליך גידול מהיר מאז 1975. הגידול הכמותי של יצוא זה התייצב בשנתיים האחרונות על כ-20 אחוזים לשנה, לאחר שבשנים 1975 ו-1976, שהיו שנות פריצת הדרך ביצוא זה, היו שיעורי הצמיחה גבוהים אף יותר. ב-1978 נבע עיקר הגידול ביצוא החקלאי האחר מהרחבה חסרת תקדים ביצוא הפרחים, (גידול כמותי העולה על 80 אחוזים).

הדיון שלהלן נסב על מגזרים של היצוא התעשייתי, הנתונים להשפעתם של גורמים זהים ככל האפשר. כך, למשל, יש טעם לנכות את יצוא היהלומים, המחצבים והדלק משאר היצוא התעשייתי: היהלומים והמחצבים, בהיותם ענפי יצוא מובהקים (אין להם תחליף ממשי בשוק המקומי); והדלק, בהיותו יצוא קוניוקטוראלי במידה רבה ובעל השפעה מועטה על השימוש בגורמי ייצור מקומיים.

ענף היהלומים עבר בשנים האחרונות תהפוכות בתנאי הסחר שלו. המחירים בדולרים של יהלומים מלוטשים עלו ב-7 אחוזים ב-1976 וב-36 אחוזים ב-1977, ואילו מחירי היבוא של היהלומים הגולמיים פוגרו אחריהם: הם עלו בשנים אלה באחוז אחד בלבד וב-16 אחוזים, בהתאמה. בשנתיים אלה הואט, וכמעט נבלם, קצב הגידול הכמותי של היצוא בענף זה (מ-16 אחוזים ב-1976 לאחוז אחד ב-1977). בעוד שבגידול היבוא נרשמו שיעורים גבוהים (48 אחוזים ו-32 אחוזים בשנים אלה, בהתאמה). את מחירי היבוא מכתוב הקרטל הבינלאומי של חומר הגלם, ועל כן אין הסבר מספק לפיגור הממושך שהיה בהם אחרי מחירי המוצר הסופי⁹. מכל מקום, מתחילת 1978 החלו מחירי היבוא לעלות בקצב מהיר בהרבה מזה של מחירי היצוא: 63 אחוזים לעומת 58 אחוזים, בהתאמה, בממוצע שנתי. במרוצת השנה נתרבו סימנים לקשיים ביצוא. חלק מן ההסבר נעוץ בתחרות חזקה מצד יצרנים מארצות אחרות, אך בעיקרם נבעו הקשיים מהחלשות הביקוש בשל המחירים הגבוהים והציפיות שנוצרו לירידת מחירי היהלומים המלוטשים. הירידה ביבוא היתה מהירה מן הירידה ביצוא: 25 ו-15 אחוזים, בהתאמה, במונחים כמותיים, נוכח צבירת המלאי הגדולה בעבר הקרוב והעלייה היחסית במחירי היבוא השנה. בכך נחלשה מגמת צבירת מלאי היהלומים הגולמיים, שאפיינה את השנים האחרונות.

ביצוא האשלג והפוספטים — רכיבי העיקריים של יצוא המחצבים — נסתמנו ב-1978 מגמות שונות. הגידול העצום ביצוא אשלג ב-1977 בא על רקע שפל בשנתיים שלפני כן והיווצרות עודף כושר ייצור. ב-1978 פסק הגידול, עם ההתקרבות למגבלת ההיצע של הענף, ולמעשה חלה אף ירידה של 7 אחוזים, הקשורה בעיקר לשביתה במפעלי ים המלח בסוף השנה. ביצוא הפוספטים בצורתם הגולמית היה גם השנה גידול של 5 אחוזים, והדבר קשור בהבשלת השקעות שנעשו בענף עצמו ובאמצעי השינוע שלו בשנים האחרונות. חלק גדול מן הפוספטים עובר תהליכי עיבוד, ואז הוא נכלל ביצוא של ענף הכימיה הבסיסית. בענף משנה זה חל בשנתיים האחרונות גידול כמותי רב של יצוא דשנים למיניהם, וגם הוא נובע מהשקעות גדולות שנעשו בשנים האחרונות.

ביצוא התעשייתי, למעט יהלומים, מחצבים ודלק, חלה השנה האטה ניכרת, נוסף על האטה שנסתמנה כבר ב-1977: חשוב להבחין כי מקורות ההאטה בכל אחת מהשנים 1977 ו-1978 היו

⁹ מן הדין לציין, שמחירי היהלומים הם נתון סטטיסטי בעל מהימנות קטנה, וכל טיפול בנושא מחייב זהירות.

לוח ה' 10

משקל היצוא הישיר בתפוקת התעשייה בקבוצות עיקריות, 1969 עד 1978
(אחוזים)

1978	1977	1976	1975	1974	ממוצע 1969- 1972	
תעשיות קלות						
2.3	8.9	18.3	-2.1	-3.0	-5.2	15.3 הגידול ביצוא
7.5	6.8	5.0	-1.2	1.2	7.1	9.8 הגידול בסך התפוקה
0.4	1.4	2.6	-0.3	-0.5	-0.9	2.4 מזה : תרומת היצוא (הישירה)
15.6	16.4	16.1	14.3	14.4	15.0	16.7 משקל היצוא בתפוקה
15.9	15.3	14.5	13.1	14.2	16.4	15.7 משקל היצוא בתפוקה ¹
תעשיות כימיות						
20.8	20.0	8.8	-1.6	41.6	19.0	15.6 הגידול ביצוא
5.1	10.0	8.3	1.2	12.5	7.6	14.2 הגידול בסך התפוקה
6.0	5.3	2.3	-0.4	8.9	3.7	2.9 מזה : תרומת היצוא (הישירה)
33.1	28.8	26.4	26.3	27.1	21.5	18.5 משקל היצוא בתפוקה
54.9	38.6	36.3	39.4	35.8	30.7	25.3 משקל היצוא בתפוקה ¹
תעשיות מתכת - אלקטרוניקה						
12.3	20.5	50.0	29.4	31.3	9.5	11.8 הגידול ביצוא
6.6	5.3	4.2	9.7	10.6	3.3	15.1 הגידול בסך התפוקה
2.5	3.7	6.2	3.1	2.8	0.0	1.0 מזה : תרומת היצוא (הישירה)
21.6	20.5	17.9	12.5	10.6	8.9	8.9 משקל היצוא בתפוקה
27.6	27.3	22.0	15.5	12.3	12.1	11.2 משקל היצוא בתפוקה ¹
סך כל התעשייה						
8.6	14.6	26.7	6.0	9.8	-1.5	14.5 הגידול ביצוא
7.0	6.5	5.0	2.7	5.2	5.9	11.7 הגידול בסך התפוקה
1.6	2.6	3.9	0.8	1.3	-0.2	2.0 מזה : תרומת היצוא (הישירה)
19.3	19.0	17.6	14.6	14.2	13.6	14.3 משקל היצוא בתפוקה
23.1	21.3	18.9	16.2	15.4	16.0	14.9 משקל היצוא בתפוקה ¹

הגדרות : תעשיות קלות : מזון, טקסטיל, הלבשה, עור, עץ, נייר והוצאה לאור, גרילים אל-מתכתיים, גומי ופלסטיקה ותעשיות שונות.

תעשיות כימיות : ענף הכימיה, למעט יצוא דלק.

תעשיות מתכת : אלקטרוניקה : מתכת, מוצרי מתכת, מכונות, כלי הובלה, חשמל ואלקטרוניקה.

סך כל התעשייה : כל התעשייה למעט יהלומים, מחצבים ודלק.

(1) במחירים שוטפים ובשער אפקטיבי. במקומות אחרים — החישוב במחירים ליצור, במחירים קבועים של 1968.

ה מקור : עיבורי בנק ישראל.

שונים: ב־1977 נבע הדבר מהאטה קיצונית ב"יצוא הביטחוני"¹⁰, בעוד שבקצב הגידול הכמותי של הייצור האזרחי לא חל שינוי. ב־1978, ירד קצב הצמיחה של הרכיב האזרחי ביצוא התעשייתי, למעט יהלומים, מחצבים ודלק, לכדי מחצית מזה שב־1977, ותרומתו לשיעור הגידול הכללי ירדה. בשיעור הגידול של ה"יצוא הביטחוני" היתה האטה מתונה ותרומתו ירדה בכאחוז אחד.

הרכיב הביטחוני של היצוא התעשייתי נפגע איפוא פחות מן הרכיב האזרחי מן ההתפתחויות הכלכליות ב־1978. התאוששות השימושים המקומיים התמקדה בעיקר בשימושים המתחרים של היצוא האזרחי, כמו צריכה פרטית והשקעות, ולא בצריכה הביטחונית המקומית (שהיא בת תחרות ליצוא הביטחוני). נוסף על כך יש לציין, שבדרך כלל, בטווח הקצר, רגיש היצוא הביטחוני פחות מן היצוא האזרחי לתנאים הכלכליים במשק בטווח הקצר.

חשיבותה של הפעילות המקומית כגורם להאטת גידול היצוא ניכרת גם מהתבוננות במשקל היצוא הישיר בתפוקת ענפי התעשייה. לראשונה מזה מספר שנים לא חל השנה שינוי משמעותי באחוז היצוא בתפוקה (במחירים קבועים). בולטת העובדה, שבתעשיות קלות, שהייעוד המקומי העיקרי שלהן הוא הצריכה הפרטית, היתה ירידה במשקל היצוא בצד גידול מזאץ בתפוקה הכוללת. בתעשיות המתכת-אלקטרוניקה, שייעודן המקומי העיקרי הוא הצריכה הביטחונית, לא התבטאה התפנית בירידת משקל היצוא. אבחנה דומה קיימת גם בתוך קבוצת הענפים של מתכת-אלקטרוניקה. השימוש המקומי העיקרי המתחרה ביצוא האזרחי של ענפים אלה היא הצריכה הפרטית (מוצרים בני-קיימא). בתת ענף זה (מתכת ואלקטרוניקה) ירד שיעור הגידול הכמותי, בדומה לשאר היצוא התעשייתי האזרחי, מ־25 אחוזים ב־1977 ל־4 אחוזים ב־1978. היצוא הביטחוני בענפים אלה כמעט שלא נפגע. בהקשר זה בולט ענף הכימיה גם בהמשך העלייה המהירה במשקל היצוא ובתרומתו לגידול סך התפוקה. זוהי תוצאה של גידול מהיר ביצוא, הנשען על בניית כושר ייצור בעל אוריינטציה מובהקת ליצוא בשנים האחרונות.

חלק ניכר מגידול היצוא התעשייתי הוא השנה בעל אופי מיוחד. ברביע האחרון חל גידול כמותי רב ביצוא, שחלק ניכר ממנו הוא, למעשה, יצוא של מוצרים ישנים שלא מתפוקת 1978. אילמלא נכלל יצוא זה בסטטיסטיקה — היה פחת שיעור הגידול של סך היצוא התעשייתי למעט יהלומים, מחצבים ודלק ברביע האחרון מ־14 אחוזים ל־7 אחוזים, ובמונחים שנתיים היה שיעור הגידול יורד ביותר מ־2 אחוזים. הגידול הכמותי בסך כל יצוא המוצרים ב־1978 שהיה נרשם היה נמוך בכאחוז אחד.

4. יצוא השירותים

יצוא השירותים, למעט יצוא לשטחים ועל בסיס רישום היבוא סי"פ, גדל ב־1978 ב־351 מיליון דולר לעומת גידול של 393 מיליון דולר ב־1977. הגידול הריאלי היה בסדר גודל של כ־13 אחוזים, בדומה לזה של שנת 1977 וכפול מזה של 1976. הסעיפים, שבהם התרכז עיקר הגידול השנה, הם שירותי הון ושירותים אחרים, לאחר שבשנתיים הקודמות תרמה התיירות¹¹ את

¹⁰ נתוני ה"יצוא הביטחוני" בפרק זה מבוססים על יצוא המפעלים העיקריים העוסקים ביצוא זה. פרט ליצוא מוצרים צבאיים, נכלל כאן גם רכיב של מוצרים אזרחיים, מתחת העדר אפשרות להבחין בין השניים בצורה שיטתית. מן הראוי להדגיש, שמדדי המחירים (ובהכרח מדדי הכמות הנגזרים מהם) המיוחסים ל"יצוא הביטחוני" הם בעלי איכות סטטיסטית נמוכה מזו של שאר יצוא הסחורות. ראה הסברים מפורטים יותר לצמיחה של היצוא הביטחוני בדוחות 1976 ו־1977.

¹¹ בשיטת האומדן של ההכנסות וההוצאות בסעיף נסיעות חוץ, נערכה השנה רביזיה. האומדנים שתוקנו משנת 1973 שונים במידה ניכרת מאלה שהיו נקוטים בעבר. השווה ללוח ה־12 בדוח בנק ישראל 1977.

עיקר הגידול¹². יצוא השירותים נהנה השנה מעלייה ניכרת בשער החליפין בהשוואה ליצוא המוצרים: הרפורמה במטבע חוץ מאוקטובר 1977 גרמה לפיחות מידי של כ-40 אחוזים בשער החליפין לדולר ערך מוסף בשירותים, ובממוצע שנתי גדל המחיר בל"י של יצוא השירותים ביחס לשימושים המקומיים בכ-5 אחוזים.

לחלק גדול מאוד מיצוא השירותים יש רגישות נמוכה יחסית לשער החליפין של הל"י ולמחירי היחסים, כך ששינוי השער אין בו השפעה רבה על יצוא זה. כך, למשל, יצוא שירותי תחבורה הוא בעל ערך מוסף לא גדול יחסית, וההתפתחויות השוטפות של תת-סעיפים רחבים בו, כגון הובלה בין נמלים זרים והובלה אחרת, נקבעות בעיקר על פי הביקוש המיוחד להן בחו"ל. רוב התקבולים של שירותי ביטוח, הכוללים פרמיות לכיסוי סיכונים ותביעות לכיסוי נזקים, אינם קשורים כלל ליחס בין המחירים המקומיים והמחירים בחו"ל. כך הדבר לגבי תקבולים בסעיף שירותי הון, הכוללים תשואה על השקעות בחו"ל (התשואה הריאלית על נכס בחו"ל איננה משתנה בהשפעת פיתוחים), ואילו התשואה על פיקדונות של המשק במטבע חוץ מושפעת משער החליפין בדרך העקיפה של השפעת השער על יתרות מטבע החוץ עצמן. השפעה חיובית של שער החליפין על היצוא צפויה בסעיפי התיירות והובלת נוסעים, ובעיקר בסעיף שירותים אחרים.

בהכנסות מתיירות חלה ב-1978 האטה ניכרת, במקביל להאטה שחלה בגידול התיירות: מספר התיירים עלה ב-8 אחוזים (מספר הלינות של תיירים גדל אף בפחות בכך: 3 אחוזים בלבד), לעומת גידול שנתי ממוצע של 26 אחוזים ב-1976 וב-1977. האטה זו בולטת במיוחד על רקע התרחבות מהירה בתיירות העולמית בשנה זו ועל רקע השיפור בתנאי התחרות של ענף התיירות בשנתיים האחרונות. הרפורמה במטבע חוץ מסוף 1977 העניקה פיתוח גדול לתיירות יחסית למגזר זרים אחרים במשק (שער החליפין לדולר ערך מוסף עלה בכ-16 אחוזים לבתי מלון לתיירים ובכ-40 אחוזים לנותני שירותים אחרים לתיירות, כתוצאה מיידית של הפיתוח). נוסף על כך נמשכה ב-1978 התרחבות מסגרת טיסות השכר וחלה ירידה גם בתעריפי הטיסות הסדירות.

אופי הביקוש לשירותי ענף התיירות עובר בשנים האחרונות שינוי. התיירות העולמית נעשית עממית וצעירה יותר משהיתה בעבר. עצם התרחבותה המהירה מעשירה את המידע, שיש בידי תיירים ככוח, בדבר אתרי תיירות אלטרנטיביים, ומטפחת בררנות. מצד שני, חלה ירידה במשקל התיירות מארה"ב וקנדה בשנים האחרונות. ירידה זו נמשכה בצורה דרסטית מ-1972 עד 1975, והגיאוגרפיה המחדשת בתיירות מ-1976 לא שינתה את המצב במובן זה¹³. בכך ירד משקל התיירות היהודית, שבאה לארץ ממניעים מיוחדים מאוד (כגון קשרי משפחה, וקשר לאירועים ישראליים ויהודיים). חוסר התאמה של ההיצע לאופיו של הביקוש החדש מתבטא במיעוט בתי מלון לתיירות עממית וברמה ובאיכות של שירותים שונים לתייר, שאינם עומדים בתחרות עם אתרי תיירות חילופיים.

יצוא שירותים אחרים כולל בעיקר תשלומים לגורמי ייצור בארץ עבור יצוא ידע, ניהול, החזקת סוכנויות יבוא, עבודות בחוץ לארץ, עמלות ותמלוגים למיניהם ושכר עבודה מחו"ל. סעיף זה גדל השנה נומינלית ב-34 אחוזים, ואת רובו של הגידול יש ליחס לעליית שער החליפין לשירותים אלו בעקבות הרפורמה במטבע חוץ. לגבי היצוא בסעיף זה, מן הראוי להדגיש, שיתכן כי הפוטנציאל של המשק בתחום זה לא בא לידי ביטוי מלא בנתונים הסטטיסטיים. מגוון רחב של יצוא שירותי ידע ועבודה לגורמים בחוץ לארץ, עשוי שלא להיתפס בסטטיסטיקה, מחמת

¹² לדיון מפורט בהתפתחות ענפי התיירות והתחבורה הבינלאומית לישראל — ראה להלן פרק ט"ז.
¹³ משקל התיירות כצפון אמריקה ירד מ-43 אחוזים ב-1972 לכ-30 אחוזים בשנים האחרונות. במונחים מחלטים חזר היקף התיירות האמריקאית ב-78—1977 לרמתו ב-1972 (316 אלף תייר לשנה לעומת 312 אלף ב-1972), בעוד שהתיירות מארצות אחרות גדלה מ-415 אלף ל-745 אלף תייר בין השנים 1972 ל-1978.

לוח ה' 11
יצוא השירותים י, 1972 עד 1978

העלייה או הירידה (—) לעומת שנה קודמת						1978	1977	1976	1975	1974	1973	1972	
1978	1977	1976	1975	1974	1973	1978	1977	1976	1975	1974	1973	1972	
(מיליוני דולרים, מחירים שוטפים)						(אחוזים)							
8	18	6	0	56	21	1,004.1	930.0	785.4	738.1	736.2	472.5	389.7	תחבורה
11	16	16	24	48	26	110.5	99.3	85.8	77.6	62.4	42.2	33.5	הובלות מטעני יצוא
8	8	16	—7	73	22	359.5	331.8	306.9	263.8	284.5	164.4	134.3	הובלה בין גמלים וזרים
17	17	—9	8	60	46	226.2	193.0	164.7	181.2	167.5	104.8	71.8	הובלת יבוא בחברות ישראליות
—5	34	24	5	24	2	169.4	178.2	132.5	107.0	101.6	81.9	79.9	הובלות נוסעים
8	34	—12	—10	52	13	138.5	127.7	95.5	108.5	120.2	79.2	70.2	הובלה אחרת
18	13	9	—11	37	20	321.2	272.0	241.6	221.3	249.7	182.5	151.8	ביטוח
8	71	—19	—20	49	24	13.0	12.0	7.0	8.6	10.7	7.2	5.8	ביטוח מטעני יצוא
24	4	—6	—1	20	100	17.4	14.0	13.5	14.4	14.6	12.2	6.1	ביטוח יצוא בחברות ישראליות
18	11	11	—12	38	17	290.0	246.0	221.1	198.3	224.4	163.1	139.9	ביטוח אחר
4	31	45	4	9	22	582.0	558.8	424.8	292.6	281.0	258.0	212.2	תיירות
34	19	—3	—9	48	89	495.8	370.8	311.7	321.1	354.0	239.7	127.0	שירותי הון
0	5	—13	—8	37	—30	22.0	22.0	21.0	24.0	26.0	19.0	27.0	ממשלה לנמ"א
34	11	12	8	18	13	310.9	231.9	208.0	185.5	172.2	145.3	128.6	שירותים אחרים
15	20	12	—2	38	27	2,736.0	2,385.5	1,992.5	1,782.6	1,819.1	1,317.0	1,036.3	סך כל יצוא השירותים

(1) לפי רישום היצוא פו"ב והיבוא סי"פ, ולמעט יצוא לשטחי ממשל.

אופיו ה"סמוי". תיקון שער החליפין המפלה לגבי הכנסות גורמי ייצור בסעיפים אלה עשוי להגדיל את הנטייה להעביר הכנסות אלה לארץ בעתיד, אם כי מוקדם עדיין להעריך מהי השפעת גורם זה על נתוני היצוא ב-1978.

יצוא שירותי תחבורה גדל ב-1978 ב-8 אחוזים, במונחים נומינליים, לאחר גידול בשיעור כפול בשנה קודמת. הגידול הכמותי בסעיף זה הואט בעיקר כתוצאה משיבת צי-הסוחר בתחילת השנה. הגידול האיטי בתת-הסעיף הובלה בין נמלים זרים משקף את השפעת השביתה על הספנות, בעוד שההובלה בצינור הנפט אילת-אשקלון, הכלולה גם היא בסעיף זה, הואצה השנה. ההאטה בהובלת מטעני יצוא מובנת על רקע הפריצה שחלה בתחום ההובלה האווירית בשנת 1977, עם הפעלת חברת "קאל" והובלת מטענים באוויר. בהובלת מטעני יבוא, לעומת זאת, חל, ככל הנראה, גידול כמותי במקביל לגידול המואץ ביבוא עצמו. ירידה נומינלית חלה בסעיף הובלת נוסעים. בסעיף זה נכללים תקבולי חברת אל-על מהובלת זרים, והירידה שחלה בו מבטאת, כנראה, גם ירידה כמותית. הירידה קשורה בהאטה בגידול התיירות ב-1978, בהשבת אל-על באפריל השנה ובעליית משקלה של תיירות השכר. תת-הסעיף 'הובלה אחרת' משקף בעיקר מכירת שירותי נמל לאניות ומטוסים זרים ותקבולים עבור החכרת אניות.

ביטוח המטענים הוא בעל היקף קטן, והוא קשור בהובלת מטעני יבוא ויצוא ואינו נתון לתנודות גדולות. בסעיף הביטוח האחר יש קשר הדוק בין צד הזכות והחובה במאזן התשלומים, שכן מול תקבולים עבור תביעות, בצד הזכות, קיימים תשלומים עבור פרמיות ועמלות, בצד החובה, ולהיפך. היתרה נטו של הביטוח האחר היא שלילית, והיא עמדה על 21 מיליון דולר ב-1976, 29 מיליון דולר ב-1977 ו-17 מיליון דולר ב-1977.

צד הזכות בסעיף שירותי הון מתחלק בצורה שווה, פחות או יותר, בין דיווידנדים ורווחים על השקעות לבין תשואה על יתרות מטבע חוץ של המשק המושקעות בחוץ לארץ. ב-1978 חל גידול הן ביתרות והן בריבית בחוץ לארץ, ואלה גרמו לגידול התקבולים בסעיף זה.